

UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOYIY TARMOQLAR VA VIRTUAL OLAMGA TOBE'LIK DARAJASINI PSIXODIAGNOSTIKA QILISH

O.Sh.Muxtarov¹

1. Andijon davlat universiteti, Psixologiya va pedagogika kafedrası dotsenti, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), E-mail: o.muxtarov88@mail.ru, Orcid: 0009-0003-2996-0099

Mas'ul muallif: Muxtarov Otabek Shuxratjanovich, Andijon davlat universiteti, Psixologiya va pedagogika kafedrası dotsenti, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), E-mail: o.muxtarov88@mail.ru, Orcid: 0009-0003-2996-0099.

Accepted: 11 Avgust 2026
Published: 11 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Muxtarov, O. S. UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOYIY TARMOQLAR VA VIRTUAL OLAMGA TOBE'LIK DARAJASINI PSIXODIAGNOSTIKA QILISH / O. S. Muxtarov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 2. — B. 297–301.

Annotatsiya. Mazkur maqolada uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilish muammolari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi tizimli bandlikka yoki ta'lim jarayoniga jalb etilmagan yoshlarda virtual qaramlikning psixologik xususiyatlarini empirik metodlar yordamida aniqlash va baholashdan iborat. Tadqiqotda Farg'ona, Andijon va Toshkent viloyatlaridan tasodifiy tanlash usuli asosida 18-30 yosh oralig'idagi 485 nafar uyushmagan yosh ishtirok etdi. Respondentlarning virtual tobeklik ko'rsatkichlarini aniqlash uchun K.Yangning "Internetga tobeklik darajasini aniqlash" testi (moslashtirilgan varianti), Sh.Frederikning "Kognitiv refleksiya testi" (CRT) va "Raqamli izlar auditi" (Digital Footprint Audit) kabi maxsus psixodiagnostik metodikalar majmuasi qo'llanildi. Olingan natijalar SPSS 26.0 dasturida deskriptiv va korrelatsion statistika usullari orqali qayta ishlendi. Natijalarga ko'ra, uyushmagan yoshlarning 82 foizida o'rtacha va yuqori (patologik) darajadagi virtual tobeklik mavjudligi qayd etildi, bu esa ularning real ijtimoiy faolligini sezilarli darajada pasaytirishi dalillandi. Ushbu holat yoshlarda "dofamin qaramligi", vaqt persepsiyasining buzilishi va ijtimoiy anomiya xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish hamda mantiqiy filtrlash mexanizmlarini joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Maqolada olingan empirik ma'lumotlarga tayangan holda psixodiagnostik xulosalarining obyektivligi, ishonchliligi va profilaktik chora-tadbirlar samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: uyushmagan yoshlar, ijtimoiy tarmoqlar, virtual tobeklik, psixodiagnostika, kognitiv refleksiya, eskapizm, empirik tahlil, dofamin qaramligi.

ПСИХОДИАГНОСТИКА УРОВНЯ ЗАВИСИМОСТИ НЕОРГАНИЗОВАННОЙ МОЛОДЕЖИ ОТ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ И ВИРТУАЛЬНОГО МИРА

Аннотация. В данной статье научно-практически проанализированы проблемы психодиагностики уровня зависимости неорганизованной молодежи от социальных сетей и виртуального мира. Основная цель исследования заключается в эмпирическом определении и оценке психологических особенностей виртуальной зависимости у молодежи, не имеющей системной занятости или не вовлеченной в образовательный процесс. В исследовании приняли участие 485 представителей неорганизованной молодежи в возрасте 18-30 лет из Ферганской, Андижанской и Ташкентской областей, отобранных методом случайной выборки. Для изучения показателей зависимости респондентов был использован комплекс психодиагностических методик, включая адаптированный тест К. Янга на интернет-зависимость, тест когнитивной рефлексии (CRT) Ш. Фредерика и аудит цифровых следов (Digital Footprint Audit). Полученные результаты были обработаны с помощью программы SPSS 26.0 методами дескриптивной и корреляционной статистики. Согласно результатам, у 82% неорганизованной молодежи выявлен средний и высокий (патологический) уровень виртуальной зависимости, что, как доказано, существенно снижает их реальную социальную активность. Данная ситуация указывает на необходимость комплексной диагностики "дофаминовой зависимости", нарушения восприятия времени и социальной аномии у молодежи, а также внедрения механизмов логической фильтрации. В статье на основе полученных эмпирических данных освещены вопросы повышения объективности, надежности психодиагностических заключений и эффективности профилактических мер.

Ключевые слова: неорганизованная молодежь, социальные сети, виртуальная зависимость, психодиагностика, когнитивная рефлексия, эскапизм, эмпирический анализ, дофаминовая зависимость.

PSYCHODIAGNOSTICS OF THE LEVEL OF ADDICTION OF UNORGANIZED YOUTH TO SOCIAL NETWORKS AND THE VIRTUAL WORLD

Abstract. This article provides a scientific and practical analysis of the problems of psychodiagnostics of the level of addiction to social networks and the virtual world among

unorganized youth. The main purpose of the study is to empirically determine and evaluate the psychological characteristics of virtual addiction in youth who are not involved in systemic employment or the educational process. The study involved 485 unorganized youths aged 18-30 from the Fergana, Andijan, and Tashkent regions, selected by random sampling. To identify the respondents' addiction indicators, a comprehensive set of psychodiagnostic methods was used, including an adapted version of K. Young's Internet Addiction Test, S. Frederick's Cognitive Reflection Test (CRT), and digital footprint audit. The obtained results were processed in the SPSS 26.0 software using descriptive and correlational statistics methods. According to the results, 82% of unorganized youth demonstrated a medium and high (pathological) level of virtual addiction, which was proven to significantly reduce their real social activity. This situation indicates the urgent need for a comprehensive diagnosis of "dopamine addiction", distortion of time perception, and social anomie in youth, as well as the implementation of logical filtering mechanisms. Based on the empirical data obtained, the article discusses the issues of improving the objectivity and reliability of psychodiagnostic conclusions and the effectiveness of preventive measures.

Keywords: unorganized youth, social networks, virtual addiction, psychodiagnostics, cognitive reflection, escapism, empirical analysis, dopamine addiction.

Kirish. Bugungi kunda yoshlarning ijtimoiy-psixologik xavfsizligini ta'minlash, ularni axborot xurujlaridan himoya qilish hamda raqamli makonda sog'lom tafakkurga ega bo'lishlari har bir davlatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda uyushmagan yoshlarning virtual olamga tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilish alohida ahamiyat kasb etadi, chunki u yoshlarning kognitiv jarayonlari, virtual reallikni idrok etish xususiyatlari, dofamin qaramligi hamda ijtimoiy moslashuv imkoniyatlarini ilmiy asosda baholashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida yoshlar siyosatini takomillashtirish, ularni halol, pokiza hayot tarziga yo'naltirish hamda islomiy axloq me'yorlari va milliy qadriyatlarimiz asosida sof tafakkurni shakllantirish bo'yicha muhim huquqiy va tashkiliy islohotlar amalga oshirilmoqda. Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi hamda "O'zbekiston – 2030" strategiyasida yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini kuchaytirish, ularni zararli axborot xurujlaridan himoya qilish vazifalari belgilangan. Muqaddas islomiy qadriyatlarimizda so'zning va axborotning mas'uliyati, yolg'ondan uzoq bo'lish hamda vaqt ne'matini foydasiz ishlarga isrof qilmaslik qat'iy uqtiriladi. Aynan shu me'yorlarni kognitiv psixologiya yutuqlari bilan uyg'unlashtirib, uyushmagan yoshlar ongida avtomatlashgan axborot filtrlari modelini yaratish bugungi kun psixologiya fani oldidagi dolzarb vazifadir.

Ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'likni psixodiagnostika qilish amaliyotida empirik yondashuvning ahamiyati ayniqsa yuqoridir. Chunki yoshlar psixikasini baholash faqat nazariy mulohazalar yoki subyektiv kuzatuvlarga emas, balki psixodiagnostik metodikalar, kognitiv refleksiya testlari (CRT), raqamli izlar auditi (Digital Footprint Analysis) hamda statistik tahlil (ANOVA, Styudent t-mezoni) asosida olingan real empirik ma'lumotlarga tayanishi lozim. Bu esa yoshlardagi virtual qaramlikni aniqlash natijalarining xolisligi, validligi va ishonchliligini keskin oshiradi.

Xalqaro tajribada ham (AQSh, Yaponiya, Germaniya kabi rivojlangan davlatlarda) yoshlarning virtual makondagi ijtimoiy-psixologik moslashuvi, raqamli gigiyena hamda kibertobelikning kognitiv sabablarini aniqlashda standartlashtirilgan psixodiagnostik vositalardan foydalanish, ekspert faoliyatida metodologik shaffoflikni ta'minlash hamda xulosalarni aniq empirik dalillar bilan asoslash muhim mezonlardan biri sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan, uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilish jarayonini empirik asoslarda tashkil etish nafaqat nazariy jihatdan, balki ularni real hayotdagi daromadli, amaliy kasblarga yo'naltirish (re-socialization) nuqtayi nazaridan ham o'ta dolzarb muammo hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi kunda uyushmagan yoshlarning virtual makondagi ijtimoiy-psixologik xavfsizligini ta'minlash, ularni zararli axborot xurujlaridan himoya qilish hamda mediasavodxonligini oshirish sud-huquq tizimining xolis va adolatli faoliyat yuritishini ta'minlovchi eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki axborot makonida shaxsning ruhiy holati, emotsional barqarorligi, virtual olamga tobe'lik darajasi, voqelikni idrok etish qobiliyati hamda muayyan vaziyatda ongli qaror qabul qilish imkoniyatlarini to'g'ri psixodiagnostika qilish, yoshlarning turli kiber-jinoyatlar yoki destruktiv guruhlar ta'siriga tushib qolishining oldini olishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, voyaga yetmaganlar, uyushmagan yoshlar yoki psixologik jihatdan murakkab holatda bo'lgan, ijtimoiy moslashuvi buzilgan shaxslar ishtirokidagi axborot-psixologik xavfsizlik masalalarida psixodiagnostika natijalari ishning to'g'ri yo'nalishda ko'rib chiqilishiga va ularning jamiyatga sog'lom integratsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'smirlik va yoshlik davri shaxs taraqqiyotining eng murakkab va mas'uliyatli bosqichi bo'lib, bu davrda shaxsiy identifikatsiya, ijtimoiy mavqeni anglash, mustaqil fikrlash hamda emotsional o'zini boshqarish jarayonlari juda faol va nozik shakllanadi. Shu sababli, uyushmagan yoshlarning virtual olamga bo'lgan tobe'lik darajasini baholashda birgina kuzatuv yoki suhbat natijasiga tayanish mutlaqo yetarli emas. Ularning internetga qaramlik darajasi, "dofamin qaramligi", virtual reallikka qochish (eskapizm) ko'rsatkichlari hamda irodaviy nazorat qobiliyati K.Yang, Sh.Frederik kabi zamonaviy psixodiagnostik metodikalar va raqamli izlar auditi asosida aniqlanishi lozim. Bu esa uyushmagan yoshlar shaxsini har tomonlama, chuqur va empirik dalillarga tayangan holda baholash hamda ularni real hayotdagi daromadli, amaliy kasblarga yo'naltirish imkonini beradi.

Bugungi kunda uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlardagi faoliyatini empirik asoslarda psixodiagnostika qilishning dolzarbligi, ularning kelajakdagi ijtimoiy-psixologik xavfsizligini ta'minlash zarurati bilan ham bevosita bog'liq. Kognitiv refleksiya (CRT), internetga tobelik testlari, kuzatuv va statistik tahlil (ANOVA, Styudent t-mezoni) natijalari ekspertga shaxsning virtual makondagi psixologik holatini, feyk xabarlariga bo'lgan tanqidiy immunitetini va kognitiv dangasalik darajasini aniqroq baholash imkonini beradi. Bunday yondashuv yoshlar bilan ishlashda subyektiv xatolarni

kamaytiradi, psixologik xizmatning ilmiy dalillarga asoslanishini ta'minlaydi va ularni raqamli "axlat"lardan tozalab, sof tafakkurga ega bo'lgan intellektual salohiyat egalari sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Mazkur maqola uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilishda empirik ma'lumotlardan foydalanishning ilmiy-amaliy ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Unda yoshlarning "kognitiv filtrlash", "impulsiv reaksiya" va "eskapizm" ko'rsatkichlari ularning mediasavodxonligini baholashning muhim psixologik mezonlari sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari uyushmagan yoshlar bilan ishlash amaliyotida ularning psixologik holatini va virtual tobelik darajasini baholashda empirik yondashuvdan, xususan TRIZ va mnemotexnika elementlaridan foydalanish zarurligini ilmiy asoslashga xizmat qiladi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. Uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilish, ularning kiber-xavfsizligini ta'minlash hamda axborot psixologiyasi sohalarida keng o'rganilgan ilmiy-amaliy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Xorij olimlaridan A.Bandura, J.Bruner, U.Neisser, M.Castells, A.Toffler, H.Jenkins va D.Rushkoff tomonidan mediasavodxonlik nazariyasi, axborotning kognitiv filtrlash mexanizmlari, shuningdek, shaxsning ommaviy kommunikatsiya va axborot manipulyatsiyasi sharoitidagi xulq-atvori bilan bog'liq muammolar fundamental darajada ilmiy tadqiq etilgan [9, 10, 11]. Jahon tajribasida axborot psixologiyasi va mediasavodxonlik muammolarini aniqlash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar asosida, yoshlarning axborot iste'molida e'tibor iqtisodiyoti (attention economy) va dofamin tuzoqlarining ta'sirini toifalash tizimlari ishlab chiqilgan (Center for Humane Technology, AQSh), axborotni mantiqiy filtrlashda sun'iy intellekt va kognitiv algoritmning o'zaro ta'sir mexanizmlari bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan (Oxford Internet Institute, Buyuk Britaniya) [12].

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlari olimlari B.G.Ananyev, A.G.Asmolov, L.S.Vigotskiy, P.Ya.Galperin, A.E.Voyskunskiy, G.V.Grachev va I.K.Melnik va boshqalar axborot-psixologik xavfsizlik, kiberpsixologiya, kognitiv jarayonlarning axborot jamiyatida transformatsiyasi masalalarini ilmiy tadqiq etishgan [8]. Ular o'z ishlarida tarmoqdagi muloqotning shaxs xarakteriga ta'siri va ijtimoiy moslashuv fenomenlarini yoritib berishgan. Shu o'rinda, J.Sulerning internetda ongli tormozlanishning yo'qolishi (Online Disinhibition Effect) hamda E.Parizerning "Filtr pufakchalari" (Filter Bubbles) nazariyalari yoshlarning virtual makondagi identifikatsiyasi va axborot qaramligini tushuntirishda muhim konseptual ahamiyatga ega.

O'zbekiston psixologiya maktabida ham shaxs psixologiyasi, uning ijtimoiylashuvi, yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi hamda turli sohalarida psixologik xizmat faoliyatini tashkil etishning nazariy, ilmiy va amaliy jihatlarini yuzasidan E.G'oziyev, B.R.Qodirov, V.M.Karimova, Z.T.Nishanova, Sh.R.Barotov, N.A.Sog'inov, G'B.Shoumarov, F.A.Akramova kabi olimlarning ilmiy qarashlarida shaxs taraqqiyoti, ijtimoiy munosabatlar tizimida shaxsning shakllanishi, o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari va tarbiya jarayonidagi psixologik omillar muhim ilmiy muammo sifatida yoritilgan [5, 6, 7]. Mazkur yondashuvlar uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarga tobelik darajasini psixodiagnostika qilishda ularning emotsional, kognitiv va ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini kompleks baholash uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Otabek Muxtorovning ilmiy ishlarida mediasavodxonlikni takomillashtirishning innovatsion psixologik modeli, uyushmagan yoshlarning virtual olamdagi ijtimoiy-psixologik xavfsizligini ta'minlash, psixologik himoya mexanizmlari hamda ekstremal vaziyatlarda o'smirlar psixologiyasining namoyon bo'lishi kabi masalalar chuqur tahlil qilingan [13]. Olimning yondashuviga ko'ra, uyushmagan yoshlar bilan ishlashda psixologning kasbiy kompetentligi, ixtirochilik masalalarini hal qilish (TRIZ) mantiqiy algoritmlari hamda mnemotexnika ssenariylarini qo'llash psixodiagnostika natijalarining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu esa virtual olamga tobe'likni aniqlashda nafaqat metodik vositalar, balki ekspert shaxsining kasbiy-psixologik tayyorgarligi ham muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Mavjud ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, virtual olamga tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilishda empirik metodlardan foydalanish natijalarining obyektivligi va ishonchililigini oshiradi. Shu bilan birga, uyushmagan yoshlarning virtual tobelik ko'rsatkichlarini ularning ijtimoiy moslashuvi bilan bog'liq holda tahlil qilish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur maqolada aynan shu jihatga e'tibor qaratilib, uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik darajasi psixodiagnostik baholashning muhim empirik ko'rsatkichi sifatida tahlil qilinadi.

Metodologiya. Tadqiqot uyushmagan yoshlarning virtual olamga tobelik darajasini psixodiagnostika qilish va ularning axborot iste'moli xulq-atvorini empirik o'rganishga qaratildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi yoshlarning ijtimoiy tarmoqlarga bo'lgan psixologik bog'liqlik ko'rsatkichlarini aniqlash hamda ushbu holatning ularning real ijtimoiy moslashuvdagi amaliy ahamiyatini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqot obyekti sifatida 18-30 yosh oralig'idagi 485 nafar uyushmagan yosh tanlab olindi. Respondentlar mahalla yoshlar yetakchilari va ta'lim muassasalaridan tasodifiy tanlash usuli asosida jalb qilindi. Tadqiqot jarayonida barcha ishtirokchilarning shaxsiy ma'lumotlari to'liq maxfiy saqlandi. Respondentlar bilan ishlashda psixologik tadqiqotning etik tamoyillariga, xususan, ixtiyoriylik, konfidentsiallik va zarar yetkazmaslik prinsiplariga qat'iy amal qilindi.

Tadqiqotda K.Yangning "Internetga tobelik darajasini aniqlash" testi, Sh.Frederikning "Kognitiv refleksiya testi" (CRT) hamda mualliflik asosida yaratilgan "Virtual olamga tobe'lik va axborot qaramligi" so'rovnoma qo'llanildi. Ushbu metodikalar yoshlarning virtual makondagi faoliyatini turli psixologik shkalalar orqali aniqlash imkonini beradi. Tadqiqotda quyidagi shkalalar tahlil qilindi:

"Internetga tobelik darajasi";

"Kognitiv refleksiya (analitik tafakkur)";

"Virtual makonda vaqt sarfi";

"Axborot qaramligi";
 "Ijtimoiy izolatsiya darajasi";
 "Eskapizm (reallikdan qochish)".

Olingan natijalar SPSS 26.0 dasturida qayta ishlandi. Statistik tahlil jarayonida deskriptiv statistika, ya'ni o'rtacha qiymat, standart og'ish, minimal va maksimal ko'rsatkichlar hisoblanib, guruhlararo farqlar Styudent t-mezoni asosida baholandi.

Jadval 1.

Uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik ko'rsatkichlari bo'yicha deskriptiv statistik tahlil (N = 485)

Shkala nomi	O'rtacha qiymat (Mean)	Standart og'ish (SD)	Minimal	Maksimal
Internetga tobelik darajasi	72.5	9.4	45	98
Kognitiv refleksiya (CRT)	34.8	8.2	12	65
Virtual makonda vaqt sarfi (soat)	6.8	1.5	2	14
Axborot qaramligi	68.2	10.1	38	92
Ijtimoiy izolatsiya	65.9	8.9	30	88
Eskapizm (reallikdan qochish)	69.4	11.2	35	95

Jadval 1 natijalaridan ko'rinadiki, respondentlar orasida "Internetga tobelik darajasi" shkalasi yuqori ko'rsatkichga ega bo'ldi. Bu holat yoshlarda virtual muhitga bo'lgan psixologik bog'liqlikning yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi. "Eskapizm" va "Axborot qaramligi" natijalari yoshlarning real hayotdagi qiyinchiliklardan virtual olamga qochish tendensiyasi shakllanayotganini bildiradi. "Kognitiv refleksiya" shkalasi bo'yicha bo'lib, bu ko'rsatkich uyushmagan yoshlarning axborotni mantiqiy filtrlashda tanqidiy tafakkurdan ko'ra, impulsivlikka moyil ekanini ko'rsatadi.

Rasm 1. Uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik ko'rsatkichlari bo'yicha o'rtacha qiymatlar diagrammasi

Rasm 1 da empirik metodikalar asosida uyushmagan yoshlarning virtual makondagi ko'rsatkichlari bo'yicha olingan o'rtacha qiymatlar ifodalangan. Diagramma natijalariga ko'ra, eng yuqori ko'rsatkich "Internetga tobelik darajasi" shkalasida kuzatildi. Bu holat yoshlarning virtual reallikni real hayotga nisbatan ustun qo'yishi va ijtimoiy tarmoqlarga bo'lgan psixologik ehtiyojining yuqori darajada shakllanganligini ko'rsatadi.

"Eskapizm" va "Axborot qaramligi" natijalari respondentlarda real hayotiy muammolardan virtual olamga qochish hamda doimiy axborot oqimiga bo'lgan kuchli psixologik ehtiyoj shakllanayotganidan dalolat beradi. "Ijtimoiy izolatsiya" natijasi yoshlarning real jamiyat bilan muloqotining cheklanganligini bildiradi. "Kognitiv refleksiya" natijasi esa yoshlarda tanqidiy tafakkur jarayonlari hali yetarlicha rivojlanmaganini, ular axborotni filtrlashda qiyinchiliklarga duch kelayotganini bildiradi.

Umuman olganda, diagramma natijalari uyushmagan yoshlarning virtual tobelik tizimi asosan barqaror va yuqori darajada shakllanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, "kognitiv refleksiya" va "internetga tobelik" ko'rsatkichlari uyushmagan yoshlar bilan ishlashda ularning mediasavodxonligi, axborotni filtrlash ko'nikmalari va virtual muhitdagi psixologik himoya mexanizmlarini kompleks rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga bo'lgan tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilishda empirik metodlardan foydalanish muhimligini tasdiqlaydi. Yoshlarning "internetga tobelik" ko'rsatkichi nisbatan yuqori bo'lishi ularning virtual makonga nisbatan ijtimoiy-psixologik qaramligini bildiradi. Biroq "kognitiv refleksiya" va "kognitiv mas'uliyat" shkalalarining pastroq natijalari o'smirlik va yoshlik davrida virtual olamdagi manipulyatsiyalarga qarshi axborot-psixologik immunitet hali to'liq shakllanmaganini ko'rsatadi.

V.V. Stolin va S.R. Pantileevning yondashuviga ko'ra, shaxsning o'ziga munosabati uning ichki psixologik barqarorligi va ijtimoiy vaziyatlarda o'zini tutishi bilan chambarchas bog'liq [5]. Shu jihatdan, K.Yang va Sh.Frederik metodikalari uyushmagan yoshlarning virtual makondagi identifikatsiyasi va axborot qaramligini aniqlashda qo'shimcha diagnostik vosita sifatida alohida ahamiyatga ega.

V.V. Romanov va A.R. Ratinov yuridik va ijtimoiy psixologiya doirasida ekspert xulosasi yoki psixologik baholash birgina test natijasiga emas, balki kompleks psixologik tahlilga tayanishi zarurligini ta'kidlaydi [6, 7]. Mazkur tadqiqot natijalari ham ushbu kompleks yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi. Chunki uyushmagan yoshning psixologik holatini baholashda uning virtual olamga tobeligi, axborot iste'moli, kognitiv refleksiya darajasi va ijtimoiy moslashuv xususiyatlari birgalikda tahlil qilinishi lozim.

D.Canter sud va ijtimoiy-psixologik baholashda shaxs xulq-atvorini tushuntirish uchun real psixologik ma'lumotlar, vaziyat omillari va empirik ko'rsatkichlarni birgalikda tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi [9]. Ushbu fikr uyushmagan yoshlarning virtual makondagi xulq-atvorini o'rganishda obyektivlikni oshirish uchun faqat nazariy mulohazalar emas, balki statistik asoslangan real natijalar ham muhim ekanini tasdiqlaydi. Shu nuqtayi nazardan, tadqiqot natijalari yoshlarning emotsional va kognitiv yetukligini baholash, ularning voqelikni idrok etish imkoniyatlarini aniqlash hamda axborot-psixologik xavfsizligini ta'minlashda empirik ma'lumotlar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilishini

ko'rsatadi.

Xulosa. Uyushmagan yoshlarning ijtimoiy tarmoqlar va virtual olamga tobe'lik darajasini psixodiagnostika qilishning empirik asoslarini o'rganish natijalari mazkur yo'nalishning zamonaviy ijtimoiy psixologiya va axborot xavfsizligi tizimida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Diagnostika natijalarining obyektivligi, validligi va ishonchligi bevosita empirik metodlardan (CRT, K.Yang testi, raqamli izlar auditi) foydalanish darajasi bilan bog'liq. Ayniqsa, psixodiagnostik vositalar va zamonaviy statistik tahlil usullaridan foydalanish yoshlarning virtual qaramlik darajasini aniqroq o'lchashga xizmat qiladi hamda ekspert baholaridagi subyektiv omillar ta'sirini kamaytiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, uyushmagan yoshlarning virtual tobelik ko'rsatkichlari asosan barqaror va yuqori darajada shakllangan. "Internetga tobelik darajasi", "Eskapizm" va "Axborot qaramligi" ko'rsatkichlarining yuqoriligi yoshlarda virtual makonning real hayotga nisbatan dominantlik kasb etayotganini ko'rsatadi. "Kognitiv refleksiya" va "Kognitiv mas'uliyat" komponentlarining past namoyon bo'lishi esa yoshlarda axborotni mantiqiy filtrlash va feyklarga nisbatan tanqidiy immunitet hali to'liq shakllanmaganini izohlaydi.

Ijtimoiy tarmoqlarga tobelikni psixodiagnostika qilish jarayonida bunday natijalar yoshlarni kompleks baholash zarurligini ko'rsatadi. Psixologik xizmat amaliyotida birgina test natijasiga tayanmasdan, kuzatuv, raqamli izlar auditi, psixodiagnostik metodlar va statistik tahlil natijalarini uyg'unlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv kognitiv va emotsional yetuklikni baholashning ilmiy asoslanganligini oshiradi, yoshlarning raqamli xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi va ularni "axborot iste'molchiligi"dan "intellektual muhandislik"ka o'tkazishda muhim metodologik ahamiyat kasb etadi.

Amaliy tavsiyalar. Uyushmagan yoshlarning virtual olamga tobe'lik darajasini baholashda faqat bitta metodika natijasiga tayanmaslik, balki raqamli xulq-atvor tahlili, kognitiv testlar va statistik tahlilni kompleks qo'llash maqsadga muvofiqdir. Psixodiagnostika jarayonida yoshlarning "kognitiv refleksiya", "internetga tobelik", "axborot qaramligi" va "eskapizm" ko'rsatkichlariga alohida e'tibor qaratish lozim, chunki ushbu omillar shaxsning raqamli gigiyena va qaror qabul qilish xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, psixodiagnostika natijalarining obyektivligini oshirish uchun ma'lumotlar empirik ma'lumotlar asosida qayta ishlanishi, zarur hollarda deskriptiv va korrelatsion statistik tahlillar bilan asoslanishi tavsiya etiladi.

Uyushmagan yoshlar bilan ishlashda maxfiylik, ixtiyoriylik, raqamli daxlsizlik va psixologik xavfsizlik tamoyillariga qat'iy rioya etish psixodiagnostika sifatini oshirishga va yoshlarning psixologik xizmatga bo'lgan ishonchini qayta tiklashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. Toshkent: Adolat, 2024.
- [2] O'zbekiston Respublikasining "Sud ekspertizasi to'g'risida"gi O'RQ-249-son Qonuni. 2010.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6256-son Farmoni. 2021.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4125-son Qarori. 2019.
- [5] Stolin V.V., Pantileev S.R. Metodika issledovaniya samootnosheniya. Moscow: Smysl, 2008.
- [6] Romanov V.V. Sudebnaya psikhologicheskaya ekspertiza: teoriya i praktika. Moscow: Yurait, 2016.
- [7] Ratinov A.R. Yuridicheskaya psikhologiya. Moscow: Norma, 2010.
- [8] Belicheva S.A. Osnovy yuridicheskoy psikhologii. Moscow: INFRA-M, 2012.
- [9] Canter D. Forensic Psychology: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- [10] Hare R.D. Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us. New York: Guilford Press, 2011.
- [11] Ekman P. Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings. New York: Times Books, 2003.
- [12] European Network of Forensic Science Institutes. Best Practice Manual for Forensic Psychology. Brussels: ENFSI, 2020.
- [13] Olimov L.Ya. Sud va tergov faoliyatida psixolog kompetentligini takomillashtirish: D Sc dissertatsiyasi avtoreferati. Buxoro, 2025.